

ΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΣΤΗΛΕΣ

ΔΙΔΑΚΤΙΚΕΣ ΧΡΗΣΕΙΣ ΤΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ ΤΩΝ ΝΕΩΝ

του Γιάννη Κ. Ανδρουτσόπουλου

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο όρος «γλώσσα των νέων» (ΓΤΝ) συνοψίζει τα διάφορα γλωσσικά στοιχεία που χαρακτηρίζουν την επικοινωνία ανάμεσα σε νέους/-ες ομιλητές/-τριες. Στις σύγχρονες κοινωνίες, η ιδιαίτερη γλωσσική χρήση κατά την εφηβική και μετεφηβική ηλικία αποτελεί ένα φυσιολογικό, παροδικό φαινόμενο και διαφέρει ανάλογα με διάφορους κοινωνικούς παράγοντες όπως το φύλο, το μορφωτικό υπόβαθρο της οικογένειας, τα ιδιαίτερα ενδιαφέροντα της παρέας και η συμμετοχή σε νεανικές κουλτούρες. Σε κάθε περίπτωση, η χρήση μιας ιδιαίτερης νεανικής γλώσσας είναι συνειδητή τόσο για τους/τις ίδιους/-ες τους/τις μαθητές/-τριες όσο και για γονείς και δασκάλους/-ες που καμιά φορά την αντιμετωπίζουν με τρόπο αρνητικό. Κατά συνέπεια, η ενασχόληση με τη ΓΤΝ στο σχολικό μάθημα της γλώσσας μπορεί να διαφώτισει ένα ευαίσθητο και επίκαιρο γλωσσικό ζήτημα και να συμβάλλει στην εξάλειψη γλωσσικών προκαταλήψεων.

Το κείμενο αυτό παρουσιάζει προτάσεις για τη διδακτική ενασχόληση με τη ΓΤΝ στη Β'θμια εκπαίδευση¹. Σαν αφετηρία χρησιμοποιώ τη γερμανική βιβλιογραφία, και ειδικότερα άρθρα για τη διδακτική αξιοποίηση της ΓΤΝ γραμμένα από δασκάλους/-ες, διδακτικές ενότητες με θέμα τη ΓΤΝ σε βιβλία Γυμνασίου και Λυκείου, και πανεπιστημιακά σεμινάρια όπου συζητήθηκε το παραπάνω υλικό. Αφού σκιαγραφήσω τους διδακτικούς στόχους που μπορεί να εξυπηρετήσει η ενασχόληση με τη νεανική γλώσσα, θα μιλήσω για την παρουσίαση του αντικείμενου στην τάξη, την συλλογή γλωσσικού υλικού και την επεξεργασία του από τους/τις μαθητές/-τριες. Τέλος θα δούμε περιληπτικά πώς παρουσιάζεται η ΓΤΝ σ' ένα πρόσφατο διδακτικό βιβλίο.

ΔΙΔΑΚΤΙΚΟΙ ΣΤΟΧΟΙ

Η ενασχόληση με τη ΓΤΝ στο μάθημα της γλώσσας μπορεί να εξυπηρετήσει διαφορετικούς διδακτικούς στόχους που τους συνοψίζω σε τέσσερις κατηγορίες:

Καταρχήν η ΓΤΝ μπορεί να χρησιμεύσει ως παράδειγμα για να συζητηθούν βασικές σχέσεις γλώσσας και κοινωνίας, όπως γλωσσική ποικιλότητα, κοινωνικές διαφορές στη χρήση της γλώσσας, γλωσσική νόρμα (τι θεωρείται «σωστό» και «κατάλληλο» σε διάφορες περιστάσεις), γλωσσική μεταβολή. Το γεγονός ότι νεανικές γλώσσες αναπτύσσονται σε πολλές και διαφορετικές χώρες δείχνει ότι η γλώσσα αποτελεί μέρος της κοινωνικής και πολιτισμικής πραγματικότητας. Όπως η κοινωνία, έτσι και η γλώσσα διαφέρει ανάλογα με τον τόπο διαμονής των ομιλητών/-τριών, το επάγγελμα, την ηλικία τους και άλλους παράγοντες. Η γλωσσική χρήση εξαρτάται λοιπόν από το κοινωνικό πλαίσιο της επικοινωνίας, αλλά και το στόχο της κάθε γλωσσικής ενέργειας: Μιλάμε διαφορετικά με φίλους και με αγνώστους, με συνομηλικούς και σε μεγαλύτερους κτλ. Διαφορετικοί τρόποι ομιλίας μπορούν όμως να γεννήσουν επικοινωνιακές παρεξηγήσεις, π.χ. όταν διαφορετικές κοινωνικές ομάδες χρησιμοποιούν την ίδια λέξη με διαφορετική σημασία.

Ένα δεύτερο διδακτικό αντικείμενο είναι η ίδια η νεανική γλώσσα, και μάλιστα τόσο η σύστασή της όσο και η επικοινωνιακή και κοινωνική της διάσταση. Από καθαρά γλωσσική σκοπιά, είναι σκόπιμο να δοθεί ιδιαίτερη έμφαση σε γλωσσικά στοιχεία που είναι συνειδητά στους/στις ίδιους/-ες τους/τις ομιλητές/-τριες. Πρόκειται κατά κανόνα για στοιχεία από το λεξιλόγιο και τη φρασεολογία, ιδιαίτερους χαιρετισμούς, προσφωνήσεις, επιφωνήματα κ.ά. Με αυτή τη βάση μπορούν να συζητηθούν οι επικοινωνιακές λειτουργίες του ιδιαίτερου νεανικού λεξιλογίου, με αφετηρία ερωτήσεις του τύπου «Γιατί οι νέοι/-ες λένε Β αντί για Α;» (όπου Α μια λέξη της κοινής γλώσσας και Β μια συνώνυμη νεανική λέξη). Η συζήτηση μπορεί να θίξει βασικές λειτουργίες ενός κοινωνικά περιορισμένου λεξιλογίου, όπως εκδήλωση αλληλεγγύης με την ομάδα, διαφοροποίηση από άλλες κοινωνικές ομάδες, γλωσσική καινοτομία και γλωσσικό παιχνίδι. Σε αυτό το πλαίσιο μπορούν ακόμη να συζητηθούν τοπικές και κοινωνικές διαφορές στη γλωσσική χρήση των νέων.

Μια επιπλέον δυνατότητα είναι να επισημανθεί η σχέση ανάμεσα στη νεανική γλώσσα και τον εμπλουτισμό της προσωπικής έκφρασης. Σε γενικές γραμμές, το ζητούμενο είναι να παρουσιαστεί η ΓΤΝ όχι σαν

«ατόπημα», αλλά σαν πηγή νέων εκφραστικών μέσων. Παρόλο που η ΓΤΝ στιγματίζεται καμιά φορά ως χυδαία, πολλά παραδείγματα νεανικής γλώσσας δείχνουν την δημιουργική δύναμη, τη φαντασία και το χιούμορ των νέων ομιλητών/-τριών. Σε τελική ανάλυση, οι νέοι/-ες χρησιμοποιούν τις δυνατότητες που μας παρέχει η γλώσσα για να διευρύνουν και να ποικίλλουν την γλωσσική τους έκφραση ανάλογα με την περίπτωση και το στόχο της επικοινωνίας.

Τέλος, η ενασχόληση με τη ΓΤΝ αποτελεί άσκηση γλωσσικής ανάλυσης. Συγκεκριμένα, οι μαθητές/-τριες ασκούνται στην αυτόνομη συλλογή και ταξινόμηση γλωσσικού υλικού, την περιγραφή λέξεων, εκφράσεων και άλλων γλωσσικών τύπων. Ακόμη, μαθαίνουν να χρησιμοποιούν το λεξικό και να συγκρίνουν τα λήμματα διαφόρων λεξικών. Η καταγραφή και ταξινόμηση στοιχείων της νεανικής γλώσσας μπορεί να οξύνει την κριτική αντιμετώπιση της προσωπικής γλωσσικής χρήσης.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΟ ΘΕΜΑ ΚΑΙ ΣΥΛΛΟΓΗ ΓΛΩΣΣΙΚΟΥ ΥΛΙΚΟΥ

Οι παραπάνω διδακτικοί στόχοι εφαρμόζονται μέσα από συζήτηση στην τάξη και ασκήσεις με ενδεχόμενη προετοιμασία στο σπίτι. Τόσο η κοινή δουλειά στην τάξη όσο και η προετοιμασία των μαθητών/-τριών θα πρέπει να βασίζεται σε αυθεντικό γλωσσικό υλικό. Για την πρώτη παρουσίαση του θέματος, ο/η δάσκαλος/-α πρέπει να έχει προετοιμάσει κατάλληλο γλωσσικό ή μεταγλωσσικό υλικό που θα χρησιμοποιηθεί στη συνέχεια ως βάση για συζήτηση. Για τις ασκήσεις μπορεί να χρησιμοποιηθεί στο ίδιο ή και πρόσθετο υλικό.

Το επιλεγμένο γλωσσικό υλικό μπορεί να προέρχεται τόσο από άμεση επικοινωνία (π.χ. ο/η δάσκαλος/-α παίζει στην τάξη μια ηχογραφημένη συνομιλία ανάμεσα σε νέους/-ες) όσο και από νεανικά μέσα, π.χ. κείμενα από νεανικά περιοδικά, ραδιοφωνικές ή τηλεοπτικές εκπομπές (π.χ. παρουσιαστές της μουσικής τηλεόρασης). Κατάλληλη είναι επίσης και η καλλιτεχνική αναπαράσταση νεανικής επικοινωνίας, π.χ. αποσπάσματα από το "Δέκα μικροί Μήτσοι" ή κάποια ανάλογη σειρά. Η παρουσίαση του υλικού μπορεί να πυροδοτήσει μια συζήτηση, π.χ. σχετικά με το αν η γλώσσα των ίδιων των μαθητών/-τριών ταυτίζεται με τα παραδείγματα ή κατά πόσο διαφέρει από αυτά. Το μεταγλωσσικό υλικό (κείμενο με θέμα τη γλωσσική χρήση) μπορεί να είναι ένα ρεπορτάζ άρθρο για τη νεανική γλώσσα από τον ημερήσιο ή περιοδικό Τύπο. Όπως έχει δείξει πρόσφατη έρευνα (Ιορδανίδου και Ανδρουτσόπουλος 1999), τέτοια ρεπορτάζ πολύ συχνά περιέχουν αστήρικτες γενικεύσεις ή αναπαράγουν ανυπόστατα γλωσσικά στερότυπα, γι' αυτό και θα πρέπει να αντιμετωπίζονται κριτικά.

Μια απαιτητικότερη, αλλά και αποδοτικότερη μέθοδος είναι η συλλογή ή παραγωγή υλικού από τους/τις ίδιους/-ες τους/τις μαθητές/-τριες. Προσφέρονται η αποδελτίωση νεανικών περιοδικών (ή και ιστοσελίδων) καθώς και η συλλογή υλικού με ένα απλό ερωτηματολόγιο. Το ερωτηματολόγιο αυτό θα είναι οργανωμένο ονομασιολογικά, δηλ. θα ζητά νεανικές ονομασίες για ορισμένα αντικείμενα αναφοράς, αλλά μπορεί να περιέχει και ένα σημασιολογικό μέρος που θα ζητά τη σημασία επιλεγμένων νεανικών λέξεων. Το ερωτηματολόγιο θα συμπληρωθεί από τους/τις συμμαθητές/-τριες ή από μαθητές/-τριες μιας άλλης τάξης. Επίσης, οι μαθητές/-τριες μπορούν να συντάξουν (σκηνοθετήσουν) έναν τυπικό νεανικό διάλογο με θέμα π.χ. εντυπώσεις από μια συναυλία, μια διαμάχη κτλ. Στην περίπτωση αυτή, ο/η δάσκαλος/-α θα πρέπει να φροντίσει ώστε η άσκηση αυτή να μη γίνει αντιληπτή ως παραδοσιακή έκθεση.

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΤΟΥ ΓΛΩΣΣΙΚΟΥ ΥΛΙΚΟΥ ΣΤΗΝ ΤΑΞΗ

Με βάση το παραπάνω υλικό, ο/η δάσκαλος/-α μπορεί να αναθέσει μια σειρά από ασκήσεις που οι μαθητές/-τριες (ίσως μοιρασμένοι/-ες σε ομάδες εργασίας) είτε θα εκτελέσουν στην τάξη είτε θα προετοιμάσουν στο σπίτι και θα παρουσιάσουν στην τάξη. Οι ασκήσεις μπορούν να ανήκουν σε έναν από τους παρακάτω τύπους:

- **Γλωσσική γνώση:** οι μαθητές/-τριες έχουν ένα κείμενο και ερωτούνται αν γνωρίζουν και χρησιμοποιούν τις λέξεις και εκφράσεις του κειμένου.
- **Γλωσσική ποικιλότητα:** Ζητούνται αντίστοιχα νεανικών λέξεων στην κοινή νεοελληνική γλώσσα ή γίνεται σύγκριση των γλωσσικών μέσων που χρησιμοποιούν διάφορες ηλικίες και κοινωνικές ομάδες κάτω από παρόμοιες επικοινωνιακές συνθήκες.
- **Σημασία νεανικών λέξεων:** Με βάση έναν κατάλογο λέξεων ζητείται η σημασία (οι σημασίες) αυτών των λέξεων στη ΓΤΝ.
- **Ονομασιολογία:** Ζητούνται νεανικά συνώνυμα για ένα ορισμένο αντικείμενο αναφοράς ή νεανικές λέξεις από ορισμένο σημασιολογικό πεδίο, π.χ. χαρακτηρισμοί ανθρώπων, ψυχολογικές καταστάσεις (καλοδιάθετος, κακοδιάθετος), αξιολογικές εκφράσεις κτλ.

- **Μεταφορική γλώσσα:** οι μαθητές/-τριες περιγράφουν μεταφορές και γλωσσικές εικόνες με βάση έναν κατάλογο λέξεων ή σημασιολογικό πεδίο.
- **Λεξικογραφική σύγκριση:** οι μαθητές/-τριες αναζητούν νεανικές λέξεις και εκφράσεις σε διάφορα λεξικά (π.χ. λεξικά της κοινής νεοελληνικής, λεξικά της αργκό κ.ά.). Τα ευρήματα μπορούν να παρουσιαστούν σε μορφή πίνακα με τις ζητούμενες λέξεις σε κάθετη και τα λεξικά σε οριζόντια διάταξη.
- **Πραγματολογία και γλωσσικές στάσεις:** Οι μαθητές/-τριες περιγράφουν συνθήκες και κίνητρα χρήσης (ή αποφυγής) της νεανικής γλώσσας, είτε με αναφορά σε ορισμένο κείμενο είτε γενικότερα. Επίσης, διατυπώνουν τις απόψεις τους σχετικά με τον στιγματισμό της νεανικής γλώσσας στον δημόσιο λόγο.

ΕΝΑ ΕΚΔΟΤΙΚΟ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ

Κλείνοντας, ας δούμε πώς η διδακτική ενασχόληση με τη ΓτΝ παρουσιάζεται σε ένα πρόσφατο διδακτικό βιβλίο Γυμνασίου στη Γερμανία (Wegweiser 9 Gymnasium, Ernst Klett Schulbuchverlag, Leipzig, 2000). Η διδακτική ενότητα που ασχολείται με τη ΓτΝ είναι τετρασέλιδη και τιτλοφορείται «Διαφορετικότητα στη γλώσσα – Πώς επικοινωνούν οι νέοι μεταξύ τους». Αποτελείται από γλωσσικό και μεταγλωσσικό υλικό καθώς και εννέα ασκήσεις.

Στην πρώτη σελίδα βλέπουμε σύντομους ορισμούς για πέντε τύπους γλωσσικών ποικιλιών: διάλεκτος (τοπικό ιδίωμα, νιοτοπιολακά), καθομιλούμενη γλώσσα, επίσημη γλώσσα, επαγγελματική γλώσσα και γλώσσα των νέων. Ακόμη, βλέπουμε σύντομα δείγματα από τρεις γλωσσικές ποικιλίες: επιστημονική γλώσσα, τοπική διάλεκτος και νεανική γλώσσα.

Η δεύτερη σελίδα ξεκινά με ασκήσεις γλωσσικής γνώσης και πραγματολογίας: οι μαθητές/-τριες ερωτούνται σε ποιες περιστάσεις και με ποια πρόθεση χρησιμοποιούνται οι γλωσσικές ποικιλίες της πρώτης σελίδας, καθώς και ποιες από αυτές τις ποικιλίες κατέχουν και χρησιμοποιούν οι ίδιοι/-ες. Οι επόμενες δύο ασκήσεις βασίζονται στην παραγωγή γλωσσικού υλικού. Οι μαθητές/-τριες καλούνται να ετοιμάσουν τρεις σύντομες συνομιλίες: μία ανάμεσα σε νέους/-ες, μία ανάμεσα σε ενήλικες και μία με ένα/μία νέο/-α και έναν/μία ενήλικο/-η ομιλητή/-τρια. Στη συνέχεια, καλούνται να συγκρίνουν τις συνομιλίες ως προς το λεξιλόγιο, τις αξιολογικές εκφράσεις, τη γλώσσα του σώματος και τη γενικότερη ατμόσφαιρα της συνομιλίας. Τέλος ακολουθεί άλλη μία πραγματολογική άσκηση που ζητά την ανταλλαγή απόψεων για τις τυπικές συνθήκες χρήσης νεανικής γλώσσας και την αντιμετώπισή της από τους ενήλικες.

Οι υπόλοιπες δύο σελίδες της διδακτικής ενότητας στηρίζονται σε μεταγλωσσικό υλικό: Πρόκειται για εκτενή αποσπάσματα από δημοσιογραφική συνέντευξη με ερευνητή της νεανικής γλώσσας. Με τρεις επιπλέον ερωτήσεις, οι μαθητές/-τριες καλούνται να συγκρίνουν τα ευρήματα του επιστήμονα με τις δικές τους εμπειρίες, π.χ. αν γνωρίζουν και χρησιμοποιούν οι ίδιοι/-ες τις λέξεις και εκφράσεις που αναφέρονται ως παραδείγματα στη συνέντευξη. Στο τέλος της διδακτικής ενότητας, οι μαθητές/-τριες καλούνται να σχολιάσουν δύο συνηθισμένες αξιολογήσεις της ΓτΝ, από τη μία ως δημιουργική γλωσσική χρήση, από την άλλη ως απλοποιημένη και «χοντροκομμένη» γλώσσα.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

Πέρα από τους διδακτικούς στόχους που αναφέρθηκαν παραπάνω, ένα μάθημα για τη ΓτΝ μπορεί να συμβάλει στην αμοιβαία κατανόηση δασκάλου/-ας και μαθητών/-τριών. Οι μαθητές/-τριες βλέπουν τα χαρακτηριστικά, τις λειτουργίες και τις συνθήκες χρήσης του λεξιλογίου τους από μια άλλη οπτική γωνία. Νιώθουν ότι ο/η δάσκαλος/-α (και κατ' επέκταση ο θεσμός του σχολείου) τους αντιμετωπίζει με σεβασμό και δεν απορρίπτει εκ των προτέρων τη γλωσσική τους συμπεριφορά. Αυτές είναι και οι καλύτερες προϋποθέσεις για να εκδηλώσουν οι μαθητές/-τριες ενδιαφέρον για τη ζωντανή, καθημερινή γλώσσα. Ο/Η δάσκαλος/-α, από την άλλη μεριά, ίσως εκπλαγεί ανακαλύπτοντας ότι η γλωσσική συνείδηση των μαθητών/-τριών του/της είναι ιδιαίτερα ανεπτυγμένη, και ότι τα παιδιά έχουν πολλά να πουν για τη γλωσσική ποικιλότητα στην καθημερινή ζωή, φτάνει το θέμα να τους παρουσιαστεί με αρμόζοντα τρόπο.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ

Άλλες μελέτες του συγγραφέα για το ζήτημα της ΓτΝ είναι οι εξής:

ΑΝΔΡΟΥΤΣΟΠΟΥΛΟΣ, Γ.Κ. 1997. Η γλώσσα των νέων σε συγκριτική προοπτική. Ελληνικά, γαλλικά, γερμανικά, ιταλικά. *Μελέτες για την ελληνική γλώσσα* 17, 562-576. Θεσσαλονίκη: Κυριακίδης.

———. 1998. Γλώσσα των νέων και γλωσσική αγορά της νεανικής κουλτούρας. *Μελέτες για την ελληνική*

γλώσσα 18, 41-55. Θεσσαλονίκη: Κυριακίδης.

———. 2000. Η γλώσσα των νέων. Στο *Εγκυκλοπαιδικός Οδηγός για τη Γλώσσα*, επιμ. Α.–Φ. Χριστίδης υπό έκδοση. Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας.

ΙΟΡΔΑΝΙΔΟΥ, Α. & Γ.Κ. ΑΝΔΡΟΥΤΣΟΠΟΥΛΟΣ. 1999. 'Πήρανε τη γλώσσα στο ... κρανίο': Στάσεις των ΜΜΕ απέναντι στη γλώσσα των νέων. *Ελληνική Γλωσσολογία* 97, 586-595. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.